

Lyotard o la postmodernitat revisitada

Àngel Castiñeira

La postmodernitat és, des del punt de vista cronològic, el darrer moviment que ha volgut convertir-se en diagnòstic de l'època i que ha qüestionat les promeses incomplertes o fracassades de la modernitat. El vint-i-cinquè aniversari de l'aparició de *La condition postmoderne* (1979) de Jean-François Lyotard, així com la recent publicació de la versió en català d'aquesta obra fundacional, ens ofereixen una oportunitat excel·lent per fer un balanç de l'aportació d'aquest autor al debat sobre la crisi del projecte modern.

Quan uns més alts principis semblen triomfar, és quan es demostra la feblesa i caducitat de tots ells, perquè es veu la facilitat amb què tots se'n van per terra. Les lletres majúscules cauen com fulles seques.

GAZIEL, *Meditacions en el desert*

A la fi del segon mil·lenni ja només es desvetlla una consciència adolorida, cansada, desenganyada. Desengany pels valors somiats, cansats d'anar com somnàmbuls per la història, fatiga de revolucions, de virtuts i vicis, dels fets i de paraules, de poders i ideologies.

JOSEP M. TERRICABRAS, *El mite del malson*

MODERNITAT I RESPOSTES POSTMODERNES

El projecte normatiu de la modernitat és difícilment comprensible al marge dels plecs de sospita i crítica que ell mateix ha generat tant pel que fa a l'ordre de la seva fonamentació com de les seves conseqüències. La postmodernitat és, des del punt de vista cronològic, el darrer moviment que –bé com a estat de consciència difús, bé com a intent seriós de reconceptualització del present– ha volgut convertir-se en diagnòstic de l'època i qüestionar les promeses no acomplertes o fracassades d'aquell projecte.

Al llarg del segle xx, els vessants crítics de la modernitat han suscitat contramoviments teòrics de característiques diferents. Hi ha hagut *antimodernitats* militants, algunes clarament restauracionistes (com bona part del pensament polític i teològic fins a la Segona Guerra Mundial) i d'altres que han fet apologia del subjecte i de les microtemporalitats davant la imponent filosofia de la història moderna (com en

els casos de Nietzsche, Heidegger, Foucault o Derrida). Hi ha hagut pensadors moderns els diagnòstics crítics dels quals han estat profundament *pessimistes*, com els expressats en la *Dialèctica de la Il·lustració*, on Adorno i Horkheimer creuen que en la Il·lustració hi ha una tendència irreversible a l'autodestrucció i on s'ha perdut tota confiança en una noció afirmativa de la raó. I, per últim, hi ha hagut formes lúdiques, iròniques o desdramatitzades de dis-

tanciar-se de la modernitat, com les que representen els pensadors *postmoderns* a partir, especialment, de finals de la dècada dels setanta.

Malgrat l'opinió d'Habermas, en general és difícil acceptar que hi hagi hagut una mena d'aliança conservadora entre contrail·lustrats i postil·lustrats, sobretot si tenim present que molts dels anomenats postil·lustrats (postestructuralistes i postmoderns) provenen d'antigues subcultures del pensament marxista (com en els casos de Jean-François Lyotard,

Jean Baudrillard o Fredric Jameson) o socialista (cas de Richard Rorty).

L'ús de la postmodernitat com a nova conceptualització de la condició present, en contraposició o diferenciació amb l'època històrica de la modernitat o amb els diversos programes teòrics que aquesta engloba, permet designar simultàniament diversos desenvolupaments o processos (socials, estètics, filosòfics...) que pretesament sacsegen o donen per conclosos, superats o fracassats els principis (normatius, d'estil, epistèmics...) propugnats per la modernitat. Això vol dir que sobre els límits del programa modern hem de fer almenys dues puntualitzacions: una de caire disciplinari i una altra referent al seu contingut i abast intel·lectual.

Varietat d'aproximacions disciplinàries

L'avaluació dels límits de la modernitat s'ha fet i es continua fent des de disciplines molt distintes: teories estètiques, sociològiques, politològiques, teològiques o filosòfiques; la qual cosa implica que no sempre –per no dir gairebé mai– coincideix el sentit d'allò teoritzat (la modernitat). Bàsicament, podríem distingir tres accepcions fonamentals que han donat lloc a les especialitzacions de les teories esmentades: modernisme, modernització i modernitat cultural (Habermas, 1981).

(a) *La modernitat estètica entesa com a modernisme artístic*, o moviment que s'expressa en l'obra de Baudelaire, en el formalisme abstracte, en els moviments d'avantguarda, en el dadaisme i el surrealisme. Tendències totes elles caracteritzades pel culte a la novetat, la rebel·lió contra la norma i les convencions, l'exaltació del present, del subjectivisme i l'autoexperiència o l'art entès com a força del canvi social. Els estudis sobre (la crisi de) el modernisme intenten copsar el canvi de sensibilitat i les noves transformacions culturals i estètiques emergents que afecten les diverses arts contemporànies i que reaccionen contra els signes del seu exhaustiment o de la seva agonia, com ara la inhabilitat i l'obsolescència dels habitatges moderns, l'hostilitat de l'elitisme modernista envers la cultura de masses i popular, el fracàs i

la caducitat de les avantguardes o el trencament de la reconciliació entre art i vida. En aquest sentit, les noves tensions plantejades pel postmodernisme –entre tradició i innovació, conservació i renovació, cultura de masses i art elitista– ja no podrien ser compreses a través de les categoritzacions emprades pel modernisme, com per exemple progrés / reacció, esquerra / dreta, present / passat, abstracció / figuració o avantguarda / *Kitsch* (Huyssen, 1988). El postmodernisme trencaria així amb el vell supòsit modern que assumia que l'art ha de procedir necessàriament d'acord amb un *telos* de l'abstracció o amb unes determinades codificacions normatives, unes categories tancades i unes institucions específiques.

(b) *La modernitat social entesa com a modernització*, o processos tecnoeconòmics de canvi social que, segons Max Weber, són protagonitzats per la racionalització societal –exemplificada en l'economia capitalista i en l'administració de l'Estat modern– i per la secularització o procés de desencantament de les cosmovisions metafísico-religioses del món. Els estudis sobre la modernització analitzen la vigència de la idea de progrés innovador i benefactor, valoren la seva aplicabilitat i el seu impacte en la vida quotidiana dels individus i dels col·lectius, i fan balanç de la perfectibilitat humana a la llum dels aspectes exitosos, però sobretot patològics de la mateixa modernització, com ara els conflictes bèl·lics, les crisis econòmiques, les amenaces nuclears, els danys ecològics, els efectes negatius de la tecnologia avançada o la destrucció de les tradicions i del sentit.

(c) *La modernitat cultural entesa com a projecte il·lustrat*, o macrocondició cultural iniciada històricament al segle XVIII. Els estudis, eminentment filosòfics, sobre els límits del projecte il·lustrat avaluen els seus ideals emancipadors i cognitius (la veritat, la correcció normativa, l'autenticitat i la bellesa) a la llum de la desconexió i l'especialització dels sabers, de la colonització dels mons de la vida i de la raó realitzada per la racionalitat instrumental, i examinen la justificació de l'erosió interna del principi de legitimitat del saber modern. Convé recordar, tanmateix, que de nou i inevitablement sota l'apel·latiu genèric i aparentment homogeni de «modernitat cultural» o «projecte il·lustrat» s'ignoren sovint no poques particularitats o variants nacionals, com ara les derivades de les *Lumières* franceses, l'*Aufklärung* alemany o l'*Enlightenment* anglès, que han donat lloc a revolucions polítiques i a tradicions culturals parcialment diferents (Descombes, 1998), la petjada de les quals encara és present, en bona mesura, en les trajectòries intel·lectuals de molts pensadors contemporanis i en la seva manera d'argumentar.

La postmodernitat ha volgut expressar la renúncia al projecte modern entès com a causa perduda o exhaurida

Intencionalitats diverses

Com a segona puntualització, convé tenir present que, tant des de les lectures particulars com des de les més globals, aquestes avaluacions de la modernitat amaguen diverses respos-

tes intel·lectuals –fins i tot quan hom utilitza terminològicament el mateix distintiu de «post-modern». En aquest sentit, la postmodernitat ha volgut expressar almenys dues coses:

(a) La voluntat d'una radical discontinuïtat, l'intent d'un salt d'època, la renúncia al projecte modern entès com a causa perduda o exhaurida o, fins i tot, l'assumpció d'una consciència epigonal (interpretada per alguns crítics en realitat com una regressió) la tasca de la qual fóra fer d'enterraments de la modernitat i permetre d'aquesta manera l'entrada en una fase històrica diferenciada. En aquest sentit, Vattimo afirma que el prefix *post* del terme «postmodern» indicaria un comiat de la modernitat.

(b) El perllongament, la radicalització, la transformació o l'autotranscendència d'algunes de les pautes de la societat moderna, fins al punt d'incrementar el seu grau de complexitat i reflexivitat, és a dir, d'automodificar-se a partir dels constructes prèviament creats per ella. En aquest sentit, Lyotard proposa una «postmodernitat-en-la-modernitat» (Oñate Zubía, 1987:

*La condició postmoderna
pot ser considerat el
veritable desencadenant
del debat filosòfic sobre la
crisi de la modernitat*

120). La postmodernitat reflectiria en aquest cas, en realitat, una situació de modernitat reflexiva o «hipermodernitat»: una continuació en lloc d'una ruptura (perquè al cap i a la fi –des de l'estètica modernista, per exemple– la ruptura de les regles és una part constitutiva del mateix modernisme); una derivació en lloc d'un començar de nou (en la qual el procés de modernització –a causa del procés modern de diferenciació funcional o especialització dels sabers– hauria continuat

impertorbable el seu creixement mentre que, en canvi, les aspiracions il·lustrades s'haurien anat autoconsumint); o una superació en lloc d'un rebuig (superació de la raó totalitzant, per exemple, en nom d'un joc de racionalitats plurals; o superació d'un suposat *telos* de la història en nom de la proliferació d'històries; o superació d'una visió uniformitzadora de la identitat –cultural, social, sexual– en nom d'un arxipèlag d'identitats que reconeix i acull l'heterogeneïtat, l'alteritat i la diferència).

LYOTARD I EL PENSAMENT POSTMODERN

És habitual incloure dintre del corrent postmodern alguns pensadors postestructuralistes francesos –com Jean-François Lyotard, Jacques Derrida, àdhuc Michel Foucault–; deconstructivistes (neo)pragmàtics, com Richard Rorty; autors procedents de l'hermenèutica gadameriana, com Gianni Vattimo; epistemòlegs defensors d'una teoria anarquista del coneixement, com Paul Feyerabend, o deixebles heterodoxos d'Adorno i Horkheimer, com Peter Sloterdijk. El contextualisme de Rorty, l'arqueologia foucaultiana, el deconstruccions de Derrida, el «cinisme» postil·lustrat de Sloterdijk, el pensament feble de Vattimo, l'alternativa del dissens lyotardiana, per citar-ne alguns casos, són tots ells capítols d'una *crítica de la raó impura*, d'una crítica de les falses o incomplides il·lusions del pensament logocèntric que, en paral·lel (més que en oposició) als intents de reconstrucció transcendental de la raó moderna, dibuixen els avatars

del pensament postmetafísic contemporani. És en aquest context on hem de situar l'obra i l'aportació original de Jean-François Lyotard i, molt especialment, el llibre *La condició postmoderna*, ara traduït per primera vegada al català (vegeu la bibliografia al final d'aquest article).

Jean-François Lyotard (1924-1998) va compaginar durant molts anys la tasca filosòfica amb l'activisme polític. El 1954, coincidint amb els fets d'Algèria (Lyotard havia estat professor dos anys a Algèria), es va sumar al moviment d'inspiració trotskista *Socialisme ou barbarie* (1949-1966), del qual eren membres, entre altres, Cornelius Castoriadis, Claude Lefort i Jean Baudrillard. Deu anys més tard, encara dintre de la militància marxista, i com a escissió del moviment anterior, passarà a formar part del grup constituït al voltant del diari *Pouvoir ouvrier* (Lyotard, 1973; Oñate Zubía, 1987) i a convertir-se en teòric actiu del maig del 68. Professor de filosofia a la Universitat de Vincennes a partir de 1973 (¡quan ja tenia 50 anys!). Fet i fet, l'inici de la seva trajectòria universitària coincidirà amb el seu trencament amb el marxisme. El seu llibre *La condició postmoderna* (1979) pot ser considerat el veritable desencadenant del debat filosòfic sobre la crisi de la modernitat. El petit llibre era, en realitat, un informe sobre el saber en les societats desenvolupades redactat per encàrrec del president del Conseil des Universités del govern del Quebec.

La intuïció de Lyotard és que la filosofia moderna, després d'Auschwitz, ha deixat de la ser la paraula-norma

Legitimació del saber i declivi dels metarelats

Des del punt de vista filosòfic, el concepte *modernitat* pressuposa un conjunt de determinacions que han caracteritzat la racionalitat, les formes de consciència, les institucions i, en definitiva, una tradició de pensament que s'ha anat desenvolupant en el període històric justament anterior. Aquesta tradició –amb totes les accepcions i matisos ressenyats anteriorment– ha sabut generar i fer creïbles, a través de potents dispositius de legitimació, un determinat tipus de *saber* (el racionalisme científic), unes *pràctiques* (exigència de veritat, domini de la raó, explicacions omnicomprensives de la realitat, etc.) i uns *valors* inherents (la història com a progrés, el subjecte com a captador d'essències i com a categoria fundacional del coneixement i de l'acció, l'universalisme, els valors tecnològics i productius, l'emancipació socio-política...).

Segons Lyotard, aquests dispositius legitimadors són veritables metarelats (*grand récits*), grans narratives que a través de la projecció d'un ideal pendent de realització reclamen la nostra adhesió a aquelles institucions, pràctiques sociopolítiques, legislacions, ètiques i maneres de pensar que suposadament contribueixen a l'assoliment d'aquest ideal. Aquestes «metanarratives» o fonaments últims fundacionals són teories de la racionalitat que se suposa que donen compte de per què i en quin sentit podem connectar encara les nostres conviccions i els nostres enunciat descriptius, normatius i valoratius, amb un requisit de validesa transcendent que ultrapassa els contextos merament locals (Habermas, 1988a). La intuïció de Lyotard és que la filosofia moderna, després d'Auschwitz, ha deixat de ser la paraula-norma que diu

«això és ver», «això és just», «això és bell». Quan això passa, la filosofia només pot fer una nova flexió crítica sobre ella mateixa i preguntar-se, perplexa, què és la paraula-norma mateixa. Això és la reflexivitat hipermoderna, en el sentit de Lyotard: un «reescriure's», un procés de pensar

Per Lyotard, tot el projecte modern no ha estat res més que una perpètua re-escriptura: una successió reflexiva de metanarratives

sobre els significats i els fets que s'amaguen en els prejudicis i els projectes de la mateixa modernitat (Lyotard, 1986). La postmodernitat-en-la-modernitat, al parer de Lyotard, és aquesta dimensió melancòlica, inscrita com a contracorrent dintre de la mateixa modernitat, que es deriva del reconeixement de la legitimitat perduda i que ens recorda allò que ha estat oblidat, transgredit o liquidat en la seva fundació i en el seu propi desenvolupament. Lyotard comprèn perfectament que, en bona mesura, tot el projecte modern no ha estat res més que una perpètua reescriptura: una successió reflexiva de metanarratives; però, en lloc d'assumir

la seva dimensió crítico-explorativa, hom ha caigut de nou, una vegada i una altra, en l'error de reiterar el procés metafísic d'autodesignar-se com a fonament definitiu.

Reescriure la modernitat des de la postmodernitat voldria dir, en canvi:

a) recordar (en el sentit de l'anàlisi freudiana de fer accessibles a la consciència: buscar, identificar, situar, designar, anomenar) els fets ocults, els crims, els pecats i calamitats que resulten del mecanisme modern. Però, més enllà encara de Freud, «recordar és també un bon senderi cap a l'oblit». El record, tal com l'entén Lyotard, inclou dos sentits: inscriure i silenciar, enregistrar i desacreditar.

b) per això, en comptes de repetir el mateix crim executant de nou l'escriptura moderna (encara que sigui per la modalitat del consens, com fa Habermas), el postmodern intenta *escapar* a la designació d'un nou fonament reescrivint la modernitat en la forma de *micrologies* (forma ja proposada per Adorno al final de la seva *Dialèctica negativa*) o de xarxes flexibles de jocs de llenguatge (com suggeria el segon Wittgenstein).

La proximitat a l'estratègia deconstruccionista derridiana, formada per un món de textualitat contingent, és clara. Per a tots dos pensadors francesos no hi hauria una gramàtica universal que abracci tots els jocs de llenguatge singulars; la diferència o disseminació de formes de vida i jocs de llenguatge seria insuperable a nivell pragmàtic. Som, doncs, davant un sistema obert o, encara millor, davant una multiplicitat de sistemes incapaçs de trobar llur unitat en cap metasistema (Frank, 1989: 83). Qualsevol sistema tancat que aspiri a esdevenir meta-llenguatge universal, a fixar per endavant les regles pragmàtiques universals que fonamenten la discussió (cas de Luhmann o Habermas) tendeix, al capdavant, al terrorisme.

Anàlisi de dos discursos

Jean-François Lyotard analitza o examina els dos grans discursos que precedeixen en la justificació filosòfica i política del saber en la modernitat: *el discurs de la Il·lustració o relat de l'e-*

mancipació (àmbit de la raó pràctica), pel qual el saber es justifica com a vehicle d'un interès per l'emancipació de la humanitat (recordem el *sapere aude* kantià: la capacitat de sortir de la minoria d'edat, d'alliberar-se de l'obscurantisme i la tradició); i *el discurs de l'idealisme o relat especulatiu* (àmbit de la raó pura), segons el qual el saber és legítim en tant que pot ésser comprès especulativament dins d'una doctrina de la ciència filosòfica capaç de col·locar-ho en una perspectiva absoluta, això és, més enllà d'una finalitat empírica unilateral i instrumental. La tasca postmoderna consistirà, en bona mesura, a demostrar o constatar la progressiva devaluació dels metarelats moderns i a justificar que l'entrada en la societat post-industrial pot prescindir de tot intent de fonamentació o legitimació del saber. En aquest sentit, la postmodernitat representa l'entrada en un pensament postmetafísic al qual no li calen discursos que legitim els seus codis o omplin els buits, perquè assumeix que mai no podem sortir de la provisionalitat.

A la postmodernitat no li calen discursos que legitim els seus codis o omplin els buits, perquè assumeix que mai no podem sortir de la provisionalitat

Els metarelats que han marcat la modernitat, dirà Lyotard, són l'emancipació progressiva de la raó i de la llibertat, l'emancipació progressiva o catastròfica del treball (en tant que font de valor alienat en el capitalisme), l'enriquiment de tota la humanitat a través del progrés de la tecnociència capitalista. I, en darrer extrem, com a gran metarelát, la filosofia hegeliana, que concentra i totalitza en si mateixa tots aquests relats de la modernitat especulativa:

El pensament i l'acció dels segles XIX i XX estan regits per una Idea. Aquesta Idea és la de l'emancipació i s'argumenta de diversos modes segons això que anomenem les filosofies de la història, els grans relats sota els quals intentem ordenar la infinitat d'esdeveniments; *relat cristià* de la redempció de la falta d'Adam per amor, *relat aufklärer* [o il·lustrat] de l'emancipació de la ignorància i de la servitud per mitjà del coneixement i l'igualitarisme, *relat especulatiu* de la realització de la Idea universal per la dialèctica en el concret, *relat marxista* de l'emancipació de l'explotació i de l'alienació per la socialització del treball, *relat capitalista* de l'emancipació de la pobresa pel desenvolupament tecnoindustrial (Lyotard, 1987: 36; la cursiva és nostra).

Declivi o liquidació del projecte modern

La crisi de la modernitat, que Lyotard analitza a partir sobretot dels estudis sociològics que anunciaven el canvi de l'estatut del saber en les societats anomenades postindustrials, es planteja o bé com a projecte oblidat, abandonat, inconclòs o bé, com afirmarà el mateix autor, com a projecte destruït i liquidat. Els grans relats s'han tornat poc viables, atès que hi ha hagut un defalliment, una extinció de la modernitat. Lyotard mostra en la seva anàlisi com les causes de la dissolució dels discursos de la modernitat van ser immanents a la Il·lustració i a l'idealisme; que en aquests ja hi eren presents contradiccions intrínseques i potencialitats auto-

dissolutives. Així, la crítica de la tradició metafísica iniciada per Nietzsche i continuada per Heidegger, Horkheimer i Adorno menava, sens dubte, a la descreença dels metarelats.

La liquidació del projecte modern respon, almenys, a dues causes. La primera és que cada un dels grans relats d'emancipació als quals hem atorgat hegemonia ha estat invalidat de principi en el decurs dels darrers cinquanta anys. La descreença prové del fet que la Il·lustració, en la seva lluita amb el mite i el prejudici, oblidà criticar la mateixa mitologia de la raó (que no és altra que el rebuig mític pel mite, la negació de la tradició o la creença no qüestionada de l'element emancipador de la raó). La postmodernitat manifesta la seva incredulitat davant del relat il·lustrat quan veu que aquest pot ser també instrument del poder per crear un nou obscurantisme o un terror pròpiament moderns, o quan, esgarriada, contempla com el discurs il·lustrat passa tranquil·lament d'un joc racional de tipus descriptiu a conseqüències prescriptives, pràctiques i emancipadores. La postmodernitat constata que avui es fa impossi-

La descreença prové del fet que la Il·lustració, en la seva lluita contra el mite i el prejudici, oblidà criticar la mateixa mitologia de la raó

ble legitimar el progrés o el desenvolupament a partir de la promesa d'una emancipació de tota la humanitat, perquè aquesta promesa no s'ha complert. No es tracta que la promesa hagi estat oblidada, sinó que el mateix desenvolupament n'impedeix l'assoliment: «El neoanalfabetisme, l'empobriment dels pobles del Sud i del Tercer Món, l'atur... tot això no és la conseqüència de la manca de desenvolupament sinó tot el contrari».

Per això Lyotard afirma la liquidació de la modernitat. La postmodernitat el que fa és constatar aquest *declivi* (*déclin*) de confiança dels occidentals vers el principi del progrés general de la humanitat. Els ideals d'emancipació han començat la seva *declinació* (en el sentit que li dóna el Diccionari Fabra: «decaure, encaminar-se a la seva fi o extinció»). El declivi del projecte modern «no és tanmateix una decadència» (*décadence*), en el sentit spenglerià. Perquè, paradoxalment –i aquesta és la segona causa de la crisi–, la davallada del projecte modern va acompanyada del desenvolupament quasi exponencial de la tecnociència i d'un avenç dels sabers. La fusió de les tècniques i les ciències, la revisió de paradigmes i dels models de raonament científics, la transformació qualitativa de les noves tecnologies, etcètera, la incidència de tots aquests canvis sobre la naturalesa del saber impedeix l'aspiració a la totalitat que anhelava Hegel i que proposa Habermas, i afavoreix, més aviat, la independència, l'heterogeneïtat, la dispersió en jocs de llenguatge, en núvols d'elements lingüístics narratius.

Vers un saber basat en el dissens i en les micrologies

L'augment de la complexitat, doncs, justifica no pas el consens sinó el dissens, la renúncia a l'isomorfisme, l'aparició de petits relats, de milers d'històries que continuen tramant el teixit de la vida quotidiana, que aconsegueixen escapar de la crisi precisament perquè tampoc no han aspirat mai a tenir valor de legitimació. L'individu mateix és constituït per un canemàs de relacions complexes i mòbils situades sobre nusos de circuits de comunicació, en punts per on constantment passen missatges de naturalesa diversa que atomitzen l'àmbit social en xar-

xes flexibles de jocs de llenguatge. L'heterogeneïtat i el dissens, la reclamació fins i tot d'una pluralitat d'identitats són, doncs, la resposta que l'home d'avui dóna com a resistència al simplisme.

Lipovestsky dirà que l'individu avui practica, com a condició de supervivència, l'abandonament a una fragmentació disparada del jo, obeint lògiques múltiples. Un cop rebutjat el subjecte, només resta defensar un pluralisme irreductible de jocs de llenguatge i accentuar l'irreductible caràcter local de tots els discursos, acords i legitimacions. En aquest cas, la temptació antipostmodernista és confondre la complexitat amb el desordre, no voler suportar l'incommensurable, esperar encara una reconciliació entre aquests jocs de llenguatge. Només la il·lusió transcendental hegeliana, dirà Lyotard, pot esperar encara totalitzar-los en una unitat real.

La postmodernitat, en canvi, nega aquesta opció perquè la il·lusió totalitzadora es paga amb el preu del terror, el terror que ens han ofert els segles XIX i XX. El terror fruit de la nostàlgia del tot i de l'u, del desig de reconciliar el concepte i el sensible. Aquest terror ha de ser ara vençut proclamant la guerra al tot. «Donem testimoni d'allò impresentable», dirà Lyotard, «activem els diferends, salvem l'honor del nom», perquè precisament el postmodern és allò que al·lega l'impresentable en el modern, allò que nega el consens, allò que reclama –en l'escriptura, en l'obra d'art– no ser governat per regles ja establertes. En aquesta circumstància només seria admissible el consens en cada àmbit local en què hom desenvolupés un joc lingüístic particular i, en aquest cas, seria sempre revisable i rescindible per tots els jugadors efectius. Cabria, doncs, el consens només en cadascuna de les «multiplicitats de metaargumentacions finites, o argumentacions que es refereixen a metaprescriptius i limitades en l'espai-temps». Es tracta d'acompanyar la metafísica en la seva caiguda per, acte seguit, no proposar una nova Raó, sinó efectuar micrologies, efectuar l'apologia de moltes i petites raons dissociades.

La postmodernitat el que fa és constatar aquest declivi de confiança dels occidentals vers el principi de progrés general de la humanitat

REFERÈNCIES

- DESCOMBES, Vincent, «Une question de chronologie», a GAILLARD, FRANÇOISE, POULAIN, JACQUES, SCHUSTERMAN, Richard, (dir.), *La modernité en question. De Richard Rorty à Jürgen Habermas*, Cerf, París, 1998, p. 383-407.
- FRANK, Manfred, *Qu'est-ce que le neo-structuralisme?*, Cerf, París, 1989, cinquena lliçó.
- GAZIEL, *Méditations en el desert (1946-1953)*, La Magrana, Barcelona, 1999.
- HABERMAS, Jürgen, «Modernity versus Postmodernity», *New German Critique*, núm. 22 (1981), p. 3-22. [Versió castellana: «Modernidad versus postmodernidad», a PICÓ, 1988, p. 87-102].
- «Questions and Counterquestions», *Praxis International*, vol. 4, núm. 3 (1984), p. 229-249 [Ed. castellana «Cuestiones y contracuestiones», a DD.AA., 1988a, p. 305-343]
- HUYSEN, Andreas, «Mapping the postmodern», *New German Critique*, 33, tardor 1984. [Ed. castellana: «Cartografia del postmodernismo», a PICÓ, 1988, p. 189-248].
- LYOTARD, Jean-François, *Le postmoderne expliqué aux enfants*, Galilée, París, 1986. [Ed. castellana, *La postmodernidad (explicada a los niños)*, Gedisa, Barcelona, 1987]

- *La condition post-moderne. Rapport sur le savoir*, Minuit, París, 1979 [Ed. catalana, *La condició postmoderna*, col. Idees Assaig Breu, Angle Editorial, Barcelona, 2004].
- *Dérive à partir de Marx et Freud*, UGE, París, 1973. [Ed. castellana, *A partir de Marx y Freud*, Fundamentos, Madrid, 1975]
- ONATE ZUBÍA, Teresa, «Lyotard: la escritura de la disensión», entrevista amb J.F. Lyotard, *Revista de Occidente*, núm. 73 (juny 1987), p. 109-127.
- PICÓ, Josep (comp.), *Modernidad y postmodernidad*, Alianza, Madrid, 1988.
- TERRICABRAS, Josep M., *El mite del malson*, Miquel Plana Editor, Olot, 1995 (col·lecció «Papers de fi de mil·lenni», núm. 1), p. 19.

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Debats generals sobre el tema modernitat / postmodernitat

- CASULLO, Nicolás, (comp.), *El debate modernidad-posmodernidad*, Puntosur, Buenos Aires, 1991 (3ª ed.).
- DD.AA., *La posmodernidad*, Kairós, Barcelona, 1985.
- DD.AA., *Utopía y postmodernidad*, Universidad Pontificia, Salamanca, 1986.
- DD.AA., *Habermas y la modernidad*, Cátedra, Madrid, 1988a.
- DD.AA., *¿Posmodernidad?*, Biblos, Buenos Aires, 1988b.
- GAILLARD, Françoise, Jacques POULAIN i Richard SCHUSTERMAN (dir.), *La modernité en questions. De Richard Rorty à Jürgen Habermas*, Cerf, París, 1998.
- JENCKS, Charles (ed.), *The Post-Modern Reader*, Academy Editions, Londres, 1992.
- LICEU JOAN MARAGALL, *Postmodernitat*, La Busca, Barcelona, 1998.
- PICÓ, Josep (comp.), *Modernidad y postmodernidad*, Alianza, Madrid, 1988.
- RUBIO CARRACEDO, José (ed.), *El giro posmoderno*, Philosophica Malacitana, Suplement 1, Málaga, 1993.
- VATTIMO, Gianni et al., *En torno a la posmodernidad*, Anthropos, Barcelona, 1990.

Estudis especialitzats

- AMENGUAL, Gabriel, *Modernidad y crisis del sujeto*, Caparrós, Madrid, 1998.
- BERTENS, Hans, *The Idea of the Postmodern. A History*, Routledge, Londres, 1995.
- DESCOMBES, Vincent, «Une question de chronologie», a GAILLARD et al., 1998, p. 383-407.
- HABERMAS, Jürgen, «Modernity versus Postmodernity», *New German Critique*, 22, 1981, p. 3-22. [Ed. castellana: «Modernidad versus postmodernidad», a PICÓ, 1988, p. 87-102].
- «Questions and Counterquestions», *Praxis International*, vol. 4, núm. 3 (1984), p. 229-249 [Ed. castellana «Cuestiones y contracuestiones», a DD.AA., 1988a, p. 305-343]
- HOTTOIS, Gilbert, «Posmodernismo y neopragmatismo», a HOTTOIS, G., *Historia de la filosofía: del Renacimiento a la Posmodernidad*, Cátedra, Madrid, 1999.
- HUYSSSEN, Andreas, «Mapping the postmodern», *New German Critique*, 33, tardor 1984. [Ed. castellana: «Cartografía del postmodernismo», a PICÓ, 1988, p. 189-248].
- JAMESON, Fredric, *El posmodernismo o la lógica cultural del capitalismo avanzado*, Paidós, Barcelona, 1991.
- LYON, David, *Postmodernidad*, Alianza, Madrid, 1994.
- MALDONADO, Tomás, *El futuro de la modernidad*, Júcar Universidad, Barcelona, 1990.
- PINILLOS, José Luís, *El corazón del laberinto. Crónica del fin de una época*, Espasa Calpe, Madrid, 1997.
- SOLÉ, Carlota, *Ensayos de teoría sociológica. Modernización y postmodernidad*, Paraninfo, Madrid, 1987.
- THIEBAUT, Carlos, «La mal llamada postmodernidad (o las contradanzas de lo moderno)», a BOZAL, V. (ed.), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*, vol. II, Visor, Madrid, 1999 (2ª ed.), p. 377-393.

WELLMER, Albrecht, *Sobre la dialéctica de modernidad y posmodernidad. La crítica de la razón después de Adorno*, Visor, Madrid, 1993.

3. Obres clau de Lyotard

Dérive à partir de Marx et Freud, UGE, París, 1973. [Ed. castellana, *A partir de Marx y Freud*, Fundamentos, Madrid, 1975]

La condition post-moderne: rapport sur le savoir, Minuit, París, 1979a [Trad. catalana, *La condició postmoderna*, col. Idees Assaig Breu, Angle Editorial / CETC, Barcelona, 2004].

Discurso, figura, Gustavo Gili, Barcelona, 1979b.

Economia libidinal, Saltés, Barcelona, 1979c.

Le différend, Minuit, París, 1983 [Ed. castellana, *La diferencia*, Gedisa, Barcelona, 1988].

«Reescribir la modernidad», *Revista de Occidente*, núm. 66 (novembre 1986), p. 23-33.

Le postmoderne expliqué aux enfants, Galilée, París, 1986. [Ed. castellana, *La postmodernidad (explicada a los niños)*, Gedisa, Barcelona, 1987]

4. Algunes referències sobre Lyotard

ANTICH, Xavier, «L'estètica de la postmodernitat. Jean-François Lyotard», a LICEU JOAN MARAGALL (1998), p. 119-148.

BENJAMIN, Andrew, *The Lyotard Reader*, Blackwell, Oxford, 1989.

BENNINGTON, G., *Lyotard. Writing the Event*, Manchester, Manchester University Press, 1988.

FRANK, Manfred, *Qu'est-ce que le neo-structuralisme?*, Cerf, París, 1989, cinquena lliçó.

MUÑOZ, Jacobo, «Introducción: la alternativa del disenso», a LYOTARD, J.F., *¿Por qué filosofar?*, Paidós, Barcelona, 1989, p. 9-78.

ONATE ZUBÍA, Teresa, «Lyotard: la escritura de la disensión», entrevista amb J.F. Lyotard, *Revista de Occidente*, núm. 73 (juny 1987), p. 109-127.

Àngel Castiñeira, director de la revista IDEES i del Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CETC), és professor del Departament de Ciències Socials d'ESADE. Acaba de publicar *Ens fan o ens fem. La transmissió de valors, avui* (Pòrtic, 2004).